

XXVII ajaloo–olümpiaadi märksõnad, kirjandus ja allikad 2019/2020. õppeaastal

VI klass: Vanaaja seitse maailmaimet

Koostajad: Ivo Maripuu ja Saskia Sadrak

Märksõnad

Cheopsi püramiid Semiramise (Babüloni) rippaiad Zeusi kuju Olümpias Artemise tempel Efesoses Halikarnassose mausoleum Rhodose koloss Aleksandria (Pharose) tuletorn	<ul style="list-style-type: none"> • Objekti rajamine: millal? miks? kelle poolt? kuhu? • Objekti kirjeldus ja (võimalik) väljanägemine • Objekti kohta käivad lood, kajastamine antiikautorite teostes ja uurimine 19. – 20. sajandi teadlaste poolt • Objekti saatus: kas on tänaseni säilinud või mis asjaoludel hävines?
---	---

Kirjandus

1. Reichardt, Hans. **Seitse maailmaimet**. Tallinn: Koolibri, 2007, lk 3–47.

Venekeelsena: Райхардт, Ганс. Семь чудес света. Москва: Слово, 1996.

2. Kinggi, Jüri. **7 maailmaimet**. Tallinn: Olion, 1996, lk 5, 9–14, 18–31, 34–37, 43, 61–67, 68–82, 94–102, 109–114, 122–126, 135–141.

3. Neihardt, Aleksandra; Šišova, Irina. **Vanaaja seitse maailmaimet**. Tallinn: Valgus, 1969, lk 11–12, 15–18, 23–23, 27–28, 30–31, 33–38, 39–53, 56–63, 70–80, 81–93, 98–104.

Venekeelsena: Нейхардт, Александра; Шишова, Ирина. Семь чудес древнего мира. Москва:

Наука, 1966. Internetis on raamat venekeelsena kättesaadav:

<https://cloud.mail.ru/public/63no/jq3oANBUx> või

[http://padaread.com/?book=29453&fbclid=IwAR0qI32H-TA5dRV-BPX8_M3Mrs_-](http://padaread.com/?book=29453&fbclid=IwAR0qI32H-TA5dRV-BPX8_M3Mrs_-YPApP5WuphOzkl2-y-tjPVOMe5Yz9Yc)

[YPApP5WuphOzkl2-y-tjPVOMe5Yz9Yc](http://padaread.com/?book=29453&fbclid=IwAR0qI32H-TA5dRV-BPX8_M3Mrs_-YPApP5WuphOzkl2-y-tjPVOMe5Yz9Yc)

Soovitusi kirjanduse kasutamiseks

- Alustage materjaliga tutvumisel Hans Reichardi „Seitsme maailmaimega“, sest see pildirohke raamat on lastepärane ja äratav teema vastu huvi.
- Loendi teine ja kolmas raamat dubleerivad teineteist, kui on kasutada üks neist, ei ole teine enam vajalik. Mõlemas raamatus on vaid üksikud pildid ja tekst võib olla kohati raskepärane.

- A. Neihardt, I. Šišova „Vanaaja seitse maailmaimet“ on koostatud Nõukogude ajal ja tekstis on kohati tunda omaaegset lähenemist, mida oleks vaja õpilastele selgitada.
- Kindlasti on abiks täiendava materjali kasutamine ja üldised teadmised antiikkultuurist (arhitektuur, kunst, mütoloogia).

VII klass: Viikingid

Koostajad: Liivi Vislapuu ja Triin Viiron

Märksõnad

- Viikingite retked, sihtmärgid ja taktika
- Hierarhia
- Käsitöö, kaubandus ja laevad
- Viikingite linnad (Hedeby ja Birka)
- Viikingite välimus
- Sõjamees ja relvastus
- Religioon
- Viikingiaegne Eesti

Kirjandus

1. Palginõmm, Kerttu; Maasing, Madis. **Keskaeg. I osa: ajaloo õpik 7. klassile**. Tallinn: Maurus, 2017, lk 148–156.
2. **Eesti ajaloo atlas**. Koost. Aivar Kriiska, Andres Tvauri, *et al.* Tallinn: Avita, 2007, lk 35.
3. Hall, Richard. **Avastusretk viikingite maailma**. Tallinn: Koolibri, 2008, lk 24–25, 32–35, 44–46, 48–51, 53–56, 58–64, 68–70, 72–74, 96–101, 166–168.
4. Bojesen, Bjorn; Abidgaard, Andreas. **Põhjala kuningad. – Imeline Ajalugu**, 2018, nr 7, lk 26–35.
5. Bojesen, Bjorn. **Viikingite pesupäev. – Imeline Ajalugu**, 2018, nr 1, lk 90–93.
6. Lõhmus, Alo. **Viikingite suur kaubatee kulges läbi Eesti. – Imeline Ajalugu**, 2016, nr lk 30–36, 39.
7. Hebsgaard, Thomas. **Viikingid olid Põhjala spartalased. – Imeline Ajalugu**, 2016, nr 3, lk 26–31.
8. Mägi, Marika. **Kes olid viikingid. – Kasmu Meremuuseumi veebileht**, <https://www.kasmu.ee/et/content/kes-olid-viikingid>
9. **Viikingiaeg. Eesti lugu**. Saatekülaline Ain Mäesalu, toim. Piret Kriivan. Eesti Rahvusringhääling (13.11.2004). Raadiosaade on kuulatav: <https://vikerraadio.err.ee/788376/eesti-lugu-viikingiaeg-ain-maesalu> (2.–11. ja 15.–32. minut) või <https://arhiiv.err.ee/vaata/eesti-lugu-eesti-lugu-11->

viikingiaeg/similar-33842 (2.–11. ja 15.–32. minut).

10. **Uudiseid viikingiajast 1. Eesti lugu.** Saatekülaline Mauri Kiudsoo, toim. Piret Kriivan. Eesti Rahvusringhääling (20.04.2019). Raadiosaade on kuulatav: <https://vikerraadio.err.ee/928075/eesti-lugu-uudiseid-viikingiajast-1> (2.–28. minut) või <https://arhiiv.err.ee/vaata/eesti-lugu-582-uudiseid-viikingiajast-1/same-series> (2.–28. minut).

11. **Uudiseid viikingiajast 2. Eesti lugu.** Saatekülaline Mauri Kiudsoo, toim. Piret Kriivan. Eesti Rahvusringhääling (27.04.2019). Raadiosaade on kuulatav: <https://vikerraadio.err.ee/930071/eesti-lugu-uudiseid-viikingiajast-2> (2.–22. minut) või <https://arhiiv.err.ee/vaata/eesti-lugu-583-uudiseid-viikingiajast-2> (2.–22. minut).

VIII klass: Rootsi suurriigi kujunemine ja aeg (1521–1721).

Eesti Rootsi riigi koosseisus

Koostajad: Aare Ristikivi ja Kristiina Punga

Märksõnad

Valitsejad

Gustav I, Erik XIV, Johan III, Sigismund, Karl IX, Gustav II Adolf, Kristiina, Karl X Gustav, Karl XI, Karl XII.

Rootsi suurriik

Sõdade mõju Rootsi suurriigi piiride ja ülemvõimu kujunemisele: Liivi sõda, Rootsi-Poola sõda (1600–1629), Kolmekümneaastane sõda, sõda Taaniga (1657–1660), Põhjasõda.

Rootsi ajalugu oluliselt mõjutanud isikud: Axel Oxenstierna, Pontus De la Gardie, Magnus Gabriel De la Gardie.

Ühiskonnakorraldus: seisused, suhted kõrgeadli ja valitseja vahel, reduktsioon.

Rootsi majanduse areng: linnad, tööstus, rahandus, kolooniad.

Usk: reformatsiooni mõju, hilisem võitlus luterluse tugevdamiseks.

Rootsi aeg Eestis

Eesti alade minek Rootsi riigi koosseisu (rõhuga aastatele 1561, 1583, 1629, 1645, 1660).

Rahvastik. Mõis ja talurahvas. Rootsi riigi suhted kohaliku elanikkonnaga. Reduktsioon.

Majandus ja linnad: väliskaubandus, manufaktuuride teke, linnade areng.

Usk: luterlus, eestikeelne Uus Testament, nõiaprotsessid.

Haridus: Tartu ülikool (Johan Skytte), talurahvakoolid (Bengt Gottfried Forselius).

Kirjandus

1. Piirimäe, Pärtel. **Ajaloo õpik 8. klassile. Uusaeg, I osa.** Tallinn: Avita, 2014, lk 78–100.

Tekst on kättesaadav ka Avita kirjastuse e-õpikus (<https://www.opiq.ee>, 2. peatükk „Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus“)

Venekeelsena: Пийримяэ, Пяртель. Новое время. Учебник для 8 класса. Часть I. Таллинн: Avita, 2014. See on kättesaadav ka Avita kirjastuse e-õpikuna (<https://www.opiq.ee>).

2. Kriiska, Aivar; Mäesalu, Ain; Selart, Anti *et al.* **Eesti ajalugu.** Tallinn: Avita, 2017, lk 130–167. Selle asemel võib kasutada: Piirimäe, Pärtel; Seppel, Marten; Andresen, Andres. Eesti ajaloo õpik gümnaasiumile. II osa, Rootsi ajast 1905. aastani. Tallinn: Avita, 2017, lk 4–41.

Tekst on kättesaadav ka Avita kirjastuse e-õpikus (<https://www.opiq.ee>, 1. peatükk „Rootsi aeg“)

3. **Vanad ajad: „Rootsi aeg“.** Saatejuht ja autor Artur Tjulenev. Eesti Rahvusringhääling (18.01.2018) Saade on vaadatav: <http://arhiiv.err.ee/vaata/vanad-ajad-rootsi-aeg>. 28 minuti pikkune saade on vene keeles, eestikeelsete subtiitritega.

4. Lagerqvist, Lars O. **Rootsi ajalugu.** Tallinn: Avenarius, 2001, lk 41–86.

Venekeelsena: Лагерквист, Ларс О. История Швеции. Стокгольм: Шведский институт, 2004.

5. Arnover, Tõnis. **Rootsi hiilguses ja varjus.** Tallinn: Eesti Raamat, 2018, lk 52–62.

Seesama on kuulatav 21 minuti pikkuse järjejutuna:

vikerraadio.err.ee/888804/jarjejutt-tonis-arno-ver-rootsi-hiilguses-ja-varjus-1

6. Kõiv, Lea. **1558–1710. Rootsi aeg.** Artiklid Rootsi aja kohta veebilehelt **Estonica**:

- **Rahvastik.** www.estonica.org/et/Ajalugu/1558-1710_Rootsi_aeg/Rahvastik/
Sama venekeelsena: www.estonica.org/ru/История/1558-1710_гг_В_составе_Шведского_королевства/Население/
- **Linnad.** www.estonica.org/et/Ajalugu/1558-1710_Rootsi_aeg/Linnad/
Sama venekeelsena: www.estonica.org/ru/История/1558-1710_гг_В_составе_Шведского_королевства/Города/
- **Kaubandus ja tööstus.** www.estonica.org/et/Ajalugu/1558-1710_Rootsi_aeg/Kaubandus_ja_toostus/
Sama venekeelsena: www.estonica.org/ru/История/1558-1710_гг_В_составе_Шведского_королевства/Торговля_и_промышленность/
- **Agraarolud.** www.estonica.org/et/Ajalugu/1558-1710_Rootsi_aeg/Agraarolud/
Sama venekeelsena: www.estonica.org/ru/История/1558-1710_гг_В_составе_Шведского_королевства/Сельское_хозяйство/
- **Usk ja kirik. Vaimuilm.** www.estonica.org/et/Ajalugu/1558-1710_Rootsi_aeg/Usk_ja_kirik_Vaimuilm/

Sama venekeelsena: [www.estonica.org/ru/История/1558-](http://www.estonica.org/ru/История/1558-1710_гг_В_составе_Шведского_королевства/Вера_и_церковь/)

[1710_гг_В_составе_Шведского_королевства/Вера_и_церковь/](http://www.estonica.org/ru/История/1558-1710_гг_В_составе_Шведского_королевства/Вера_и_церковь/)

- **Talurahvaharidus.** www.estonica.org/et/Ajalugu/1558-1710_Rootsi_aeg/Talurahvaharidus/
Sama venekeelsena: www.estonica.org/ru/История/1558-1710_гг_В_составе_Шведского_королевства/Образование_крестьян/
- **Elitaarne haridus ja kõrgkultuur.** www.estonica.org/et/Ajalugu/1558-1710_Rootsi_aeg/Elitaarne_haridus_ja_kõrgkultuur/
Sama venekeelsena: www.estonica.org/ru/История/1558-1710_гг_В_составе_Шведского_королевства/Элитарное_образование_и_высокая_культура/
- **Eesti absolutistliku kuninga Karl XI valitsusajal. Suur mõisate reduktsioon.** www.estonica.org/et/Ajalugu/1558-1710_Rootsi_aeg/Eesti_absolutistliku_kuninga_Karl_XI_valitsusajal_Suur_mõisate_reduktsioon/
Sama venekeelsena: www.estonica.org/ru/История/1558-1710_гг_В_составе_Шведского_королевства/Эстония_во_времена_абсолютной_монархии_и_Карла_XI_Редукция_имений/
- **Põhjasõda. Rootsi võimu lõpp Eestis.** www.estonica.org/et/Ajalugu/1558-1710_Rootsi_aeg/Põhjasõda_Rootsi_võimu_lõpp_Eestis/
Sama venekeelsena: www.estonica.org/ru/История/1558-1710_гг_В_составе_Шведского_королевства/Северная_война_Конец_шведской_власти_в_Эстонии/

IX klass: Vabadussõda ja Tartu rahu

Koostajad: Terttu-Triin Tomusk ja Madis Somelar

Märksõnad

Vabadussõja põhjused, sõja käik ja lahingud (rindejoone muutumine, lahingud kaardil), tulemused.

Eesti Rahvaväe rajamine, sundmobilisatsioon, vabatahtlikest koosnevad löögiüksused, õppursõdurid.

Eesti vägede relvastus Vabadussõjas: soomusrongid, soomusautod, lennukid.

Välisriikide osalus Eesti Vabadussõjas. Eesti Töörahva Kommuun.

Sõjategevus väljaspool Eestit: Landeswehri sõda (põhjused, käik, tulemus), ühisoperatsioonid – Loodearmee, Põhjakorpusega.

Eesti täitevvõimu ja seadusandliku võimu tegevus sõjas. Asutav Kogu ja selle tegevus. Maaseadus ehk maareform.

Meeleolu Vabadussõja alguses, Rahvaväe ebaedu ja Punaarmee kiire edasitungi põhjused. Muutus võitlusmotivatsioon, Eesti vabastamine. Pealetung idas ja lõunas.

Rahuläbirääkimised ja Tartu rahu. Tartu rahulepingu tingimused, selle tähtsus Eesti ajaloos.

Olulisemad isikud: Adolf Joffe, Aleksander Tõnisson, Andres Larka, Anton Irv, Ants Piip, Hans Kalm, Jaan Anvelt, Jaan Poska, Jaan Soots, Johan Laidoner, Johan Pitka, Jukums Vācietis, Julius Kuperjanov, Julius Seljamaa, Karl Parts, Konstantin Päts, Mait Püüman (eestistatult Püümets), Martin Ekström, Nikolai Judenitš, Pavel Bermond-Avalov.

Kirjandus

1. Värä, Einar; Pajur, Ago; Tannberg, Tõnu. **Lähiajalugu: ajalooõpik 9. klassile. I osa.** Tallinn: Avita, 2015, lk 62–65. Tekst on kättesaadav ka Avita kirjastuse e-õpikus (<https://www.opiq.ee>, peatükk 3.1).

Venekeelsena: Вярä, Эйнар; Паюр, Аго; Таннберг, Тыну. Новейшая история: учебник для 9 класса. Часть I. Таллинн: Avita, 2015.

2. Bahovski, Erkki; Piir, Milvi Martina. **Valgus ja varjud: 20. sajand ajaloos: 9. klassi lähiajaloo õpik.** Tallinn: Koolibri, 2016, lk 18–21.

Venekeelsena: Баховски, Эрkki; Пийр, Милви Мартина. Свет и тени : XX век в истории: 9 класс : учебник новейшей истории. Таллинн : Коолибри, 2017.

3. Laar, Mart; Vahtre, Lauri. **Lähiajalugu I: õpik gümnaasiumile I osa.** Tallinn: Avita, 2014, lk 86–91. Tekst on kättesaadav ka Avita kirjastuse e-õpikus (<https://www.opiq.ee>, peatükk 2.11). Opiqu keskkonnas olemas ka vene keeles.

4. **Eesti ajaloo atlas.** Koost. Aivar Kriiska, Andres Tvauri, *et al.* Tallinn: Avita, 2007, lk 102–106. Venekeelsena: Атлас истории Эстонии. Айвар Крийска, Андрес Тваури, *et al.* Tallinn: Avita, 2009.

5. **Eesti iseseisvus ja selle häving.** Koost. Mart Laar. Tallinn: Avita, 2000, lk 41–55.

6. Andresen, Andres; Jansen, Ea; Karjahärm, Toomas *et al.* **Eesti Ajalugu. V, Pärisorjuse kaotamisest Vabadussõjani.** Peatoim. Sulev Vahtre. Tartu: Ilmamaa: 2010, lk 436–437.

7. Pajur, Ago; Tannberg, Tõnu; Vahtre, Lauri *et al.* **Eesti ajalugu. VI, Vabadussõjast taasiseseisvumiseni.** Peatoim. Sulev Vahtre. Tartu: Ilmamaa, 2005, lk 28–46, 47–64.

8. Tarvel, Enn. **Eesti rahva lugu.** Tallinn: Varrak, 2018, lk 191–211.

9. **Koolipoisid Vabadussõjas.** Koost. Merike Jürjo, Aart Nõmm, Hanno Ojalo. Tallinn: Argo, 2017, lk 5–26, 29–45, 52–72.

10. **XX sajandi kroonika. Eesti ja maailm. I osa,** 1.01.1900–16.06.1940. Toim. Kristin Aasma *et al.* Aluskäsikiri Mati Graf. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2002, lk 180–212.

11. **Tartu rahulepingu tekst.** Internetis on kättesaadav:

[https://et.wikisource.org/wiki/Rahuleping_Eesti_ja_Venemaa_vahel_\(Tartu_rahul\),](https://et.wikisource.org/wiki/Rahuleping_Eesti_ja_Venemaa_vahel_(Tartu_rahul),)

venekeelsena: [https://ru.wikisource.org/wiki/Тартуский_мирный_договор_с_Эстонией_\(1920\)](https://ru.wikisource.org/wiki/Тартуский_мирный_договор_с_Эстонией_(1920))

12. **Saatesari „Eesti aja lood“ (osad 2–7).** Saatejuht ja autor Mati Talvik. Eesti Rahvusringhääling.

Kogu sari on vaadatav: <https://arhiiv.err.ee/seeria/eesti-aja-lood/info/31/date-desc/koik>

Otselingid saadetele:

osa nr 2: **Eesti aja lood: Kallaletung** (saade on eesti keeles, pikkus 28 minutit)

<https://arhiiv.err.ee/vaata/eesti-aja-lood-kallaletung>

osa nr 3: **Eesti aja lood: Kallaletung** (saade on eesti keeles, pikkus 28 minutit)

<https://arhiiv.err.ee/vaata/eesti-aja-lood-kallaletung>

osa nr 4: **Eesti aja lood: Vabastamine** (saade on eesti keeles, pikkus 28 minutit)

<https://arhiiv.err.ee/vaata/eesti-aja-lood-vabastamine>

osa nr 5: **Eesti aja lood: Punased ja mustad** (saade on eesti keeles, pikkus 28 minutit)

<https://arhiiv.err.ee/vaata/eesti-aja-lood-punased-ja-mustad>

osa nr 6: **Eesti aja lood: Rahutu 1919** (saade on eesti keeles, pikkus 28 minutit)

<https://arhiiv.err.ee/vaata/eesti-aja-lood-rahutu-1919>

osa nr 7: **Eesti aja lood: Tartu rahu** (saade on eesti keeles, pikkus 28 minutit)

<https://arhiiv.err.ee/vaata/eesti-aja-lood-tartu-rahul>

Saatesari on kättesaadav ka DVD-l: „Eesti aja lood“ III–VII (DVD I ja II). DVD-l on ka venekeelsed subtiitrid.

GÜMNAASIUMI ¹

Teine maailmasõda

Koostajad: Oliver Hoole ja Jaanus Moppel

Märksõnad

Teise maailmasõja eellugu

Müncheni konverents, MRP ja selle tagajärjed.

Sõdivad pooled

Saksamaa ja tema liitlased. Saksamaa sõjaplaanid sõjaks läänerindel, idarindel, Aafrikas, Balkanil ja Põhjamaades. Liitlasriigid ja nende koostöö: Atlandi harta, Teherani konverents, Jalta konverents, Potsdami konverents, „neli politseinikku“.

Sõjategevus

Kallaletung Poolale (Poola ümberkorraldamine, Punaarmee sissetung Poolasse, Saksa–NSV Liidu sõprus- ja piirileping). Talvesõda (Punaarmee kallaletung Soomele, Moskva rahu). Sõda läänerindel (lahing Prantsusmaa pärast 1940, Compiègne'i vaherahu, „lahing Inglismaa pärast“, liitlaste invasioon Prantsusmaale, operatsioon Overlord). Sõda Põhja-Aafrikas (Saksa Aafrika Korpus, El-Alamein, teljeriikide lüüasaamine, armeegrupp „Aafrika“ kapituleerumine). Sõda idarindel (Saksamaa kallaletung NSV Liidule, Leningradi blokaad, Moskva lahing, Stalingradi lahing, Punaarmee pealetung 1943–1944. Saksamaa kokkuvarisemine. Sõda Vaiksel ookeanil (kallaletung Pearl Harborile, Jaapani pealetung 1941–1942, liitlaste pealetung 1942-1945, Midway lahing, aatomipommide heitmine Jaapanile, NSV Liidu sõjakuulutus Jaapanile, Jaapani kapituleerumine).

Eesti Teises maailmasõjas

MRP, vastastikuse abistamise pakt. Nõukogude ja Saksa okupatsioonid: muutused võimuaparaadis, sisepoliitika ja majanduses. Suvesõda, eestlased sõdivate riikide vägedes, iseseisvuse taastamise katse, sõja mõju inimeste elukäikudele.

Inimsusevastased kuriteod

Saksamaa rassipoliitika, koonduslaagrid, natsismikuriteod, kommunismikuriteod, küüditamine, genotsiid.

Olulisemad isikud

Neville Chamberlain, Winston Churchill, Dwight Eisenhower, Charles de Gaulle, Adolf Hitler, Karl-Siegfried Litzmann, Douglas MacArthur, Georgi Malenkov, Vjatšeslav Molotov, Benito Mussolini,

---

¹ Gümnaasiumiõpilane valib endale teemaks kas „Teine maailmasõda“ või „Eesti 18. sajandil“ või „Islam ja araabia maailm kesk- ja uusajal“.

Hjalmar Mäe, Philippe Pétain, Joachim von Ribbentrop, Erwin Rommel, Franklin D. Roosevelt, Jossif Stalin, Georgi Žukov, Otto Tief, Jüri Uluots, Johannes Vares, Kliment Vorošilov.

Kirjandus

1. Beevor, Antony. **Teine maailmasõda**. Tallinn: Tänapäev, 2012, lk 23–51, 90–110, 202–223. Venekeelsena: Бивор, Энтони. Вторая мировая война. Москва: КоЛибри, 2013.
2. Ferguson, Niall. **Maailmasõda. XX sajandi konflikt ja Lääne allakäik**. Tallinn: Varrak, 2008, lk 297–300, 339–340, 354–356, 377–382, 388–389, 392–399, 421–428, 451–456, 464–472, 493–498, 504–507.
3. Kinder, Hermann; Hilgemann, Werner. **Maailma ajalugu: esiajast tänapäevani**. Tallinn: Avita, 2001, lk 477–495. Venekeelsena: Киндер, Герман, Хильгеман, Вернер. Всемирная история, Москва: Рыбари, 2003.
4. Kissinger, Henry. **Diplomaatia**. Tallinn: Varrak, 2017, lk 480–514. Venekeelsena: Киссинджер, Генри. Дипломатия. Москва: Ладомир, 1997.
5. Pajur, Ago; Tannberg, Tõnu; Vahtre, Lauri *et al.* **Eesti ajalugu. VI, Vabadussõjast taasiseseisvumiseni**. Peatoim. Sulev Vahtre. Tartu: Ilmamaa, 2005, lk 153–159, 164–172, 181–184, 192–211, 224–226.
6. **Sõjad. Ajalugu kaartidel**. Toim. Tiit Noorkõiv. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2005, lk 198–200, 202–203, 214–215, 218–223, 226–227.
7. Laar, Mart; Vahtre, Lauri. **Lähiajalugu. I osa, õpik gümnaasiumile**. Tallinn: Avita, 2014. lk 154–196.
8. Hiio, Toomas; Lippus, Karin. **Lähiajalugu I. Gümnaasiumiõpik**. Tallinn: Maurus, 2016. lk 209 – 254.
9. Hiio, Toomas; Lippus, Karin. **Lähiajalugu II. Gümnaasiumiõpik**. Tallinn: Maurus, 2018. lk 6–29.

Eesti 18. sajandil

Koostaja: Karl Hein

Märksõnad

Põhjasõda

Põhjasõja puhkemise põhjused. Venemaa, Taani ning Poola eesmärgid Põhjasõjas. Olulisimad sündmused: Riia piiramine, Taani sõjast väljumine, Narva, Erastvere, Hummuli ja Poltaava lahingud, Tartu hävitamine, Tallinna vallutamine. Eesti vallutamine Põhjasõjas. Uusikaupunki rahuleping. Käsü Hansu kaebelaul. Karl XII viibimine Laiusel. Olulisimad isikud: Karl XII, Peeter I, August II, Frederik IV, Johann Reinhold von Patkul, Boriss Šeremetjev, Wolmar von Schlippenbach, Ronga Tehvan.

Vene keisririik ning olulisimad Venemaa valitsejad 18. sajandil

Peeter I, Katariina I, Peeter II, Anna I, Ivan VI, Jelizaveta Petrovna (Elisabet I), Peeter III, Katariina II, Paul I. Ernst Johann von Biron. Venemaa laienemine 18. sajandil. Vene keisrite tegevuse mõju Eestile.

Balti erikord ja asehalduskord

Balti erikorra kehtestamine Peeter I poolt, selle põhjused. Balti erikorra mõju Eestile ning iseloomustus. Asehalduskorra kehtestamine Katariina II poolt, selle põhjused. Asehalduskorra mõju Eestile ning iseloomustus. Paldiski sõjasadama ehitus ning Võru linna rajamine.

Rahvastikuprotsessid Eestis 18. sajandil

Põhjasõja ja katku mõju Eesti rahvastikule. Rahvastiku taastumine 18. sajandi teisel poolel, selle põhjused. Eesti ühiskonna seisuslik ja rahvuslik koosseis 18. sajandil.

Baltisaksa aadel 18. sajandil

Olulisimad mõisted: Immatrikulatsioon, maiskondlane, paternalism, maapäev. Mõisate majanduslik areng. Viinapõletamine. Kivist mõisahoonete ehitamine.

Eesti talurahvas 18. sajandil

Talurahva õigusliku seisundi muutumine. Roseni deklaratsioon, selle sisu ja kirjutamise põhjused. George Browne ja „Positiivsed määrused“, nende mõju Eesti talupoegadele.

18. sajandi vaimuelu

Valgustuse jõudmine Eesti aladele. Olulisimad valgustustegelased: A. W. Hupel, G. H. Merkel, O. W. Masing, J. G. Eisen, J. G. Herder, A. von Kotzebue. Olulisimad 18. sajandi kirjutised: „Lühhike õppetuse...“, „Die Letten...“, „ABD ehk Luggemise–Ramat lastele“. Eestikeelse Piibli tõlkimine ning selle mõju eesti kirjakeele arengule. Teoloogiline ratsionalism, pietism ning hernhuutus. Erinevate usuliikumiste teke ning üldiseloomustus. Nikolaus Ludwig von Zinzendorfi ning Tallima Paapi tegevus. Hernhuutluse keelustamine Jelizaveta Petrovna (Elisabet I) poolt.

Kirjandus

1. Piirimäe, Pärtel; Seppel, Marten; Andresen, Andres, Pajur, Ago. **Eesti ajaloo õpik gümnaasiumile. II osa, Rootsi ajast 1905. aastani.** Tallinn: Avita, 2017, lk 42–73. Tekst on kättesaadav ka Avita e-õpikus (<https://www.opiq.ee>, 1. peatükk „Rootsi aeg“).
2. Vahre, Lauri; Laar, Mart. **Eesti ajalugu II gümnaasiumile.** Tallinn: Maurus Kirjastus, 2013, lk 58–105.
3. Laur, Mati; Tannberg, Tõnu; Piirimäe, Helmut *et al.* **Eesti ajalugu IV. Põhjasõjast pärisorjuse kaotamiseni.** Tartu: Ilmamaa, 2003, lk 18–50, 125–133.
4. Laur, Mati. **Eesti ajalugu varasel uusajal 1550–1800.** Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1999, lk 51–59; 71–89; 95–96, 104–109, 136–156.
5. Kroon, Kalle. **Ronga Tehvan. Eestlasest meediastaar 18. sajandil. – Horisont**, 2011, nr 4, lk 10–11. Veebis leitav aadressil: <http://kolmekrooniklubi.eu/files/tehvan4.07par.pdf>
6. Laur, Mati. **Tsaaride aeg: Venemaa ajaloost 1917. aastani.** Tallinn: Sild, 2002, lk 64–116
7. Jürjo, Indrek. **1710–1850. Balti erikord.** Artiklid veebilehelt **Estonica**:
  - **Balti erikord.** http://www.estonica.org/et/Ajalugu/1710-1850_Balti_erikord/Balti_erikord/.
Sama venekeelsena: http://www.estonica.org/ru/История/1710-1850_гг_Остзейский_особый_порядок/Остзейский_особый_порядок/
  - **Pietismi ja vennastekoguduse mõjud.** http://www.estonica.org/et/Ajalugu/1710-1850_Balti_erikord/Pietismi_ja_vennastekoguduse_m%C3%B5jud/
Sama venekeelsena: http://www.estonica.org/ru/История/1710-1850_гг_Остзейский_особый_порядок/Влияния_пиетизма_и_братств/
  - **Pärisorjuslik kord ja mõisamajanduse intensiivistumine.**
http://www.estonica.org/et/Ajalugu/1710-1850_Balti_erikord/P%C3%A4risorjuslik_kord_ja_m%C3%B5isamajanduse_intensiivistumine/
Sama venekeelsena: http://www.estonica.org/ru/История/1710-1850_гг_Остзейский_особый_порядок/Крепостной_строй_и_интенсификация_помещичьего_хозяйства/
  - **Rahvastik: etniline ja seisuslik koosseis.** http://www.estonica.org/et/Ajalugu/1710-1850_Balti_erikord/Rahvastik:_etniline_ja_seisuslik_kooseis/
Sama venekeelsena:
http://www.estonica.org/ru/История/1710-1850_гг_Остзейский_особый_порядок/Население:_этнический_и_сословный_состав/
  - **Rahvusteadvuse süünd ja estofiilia.** http://www.estonica.org/et/Ajalugu/1710-1850_Balti_erikord/Rahvusteadvuse_s%C3%BCnd_ja_estofiilia/

Sama venekeelsena: <http://www.estonica.org/ru/История/1710->

[1850_гг_Остзейский_особый_порядок/Зарождение_национального_самосознания_и_эстаблишмент/](http://www.estonica.org/ru/История/1710-1850_гг_Остзейский_особый_порядок/Зарождение_национального_самосознания_и_эстаблишмент/)

- **Valgustus ja valgustatud absolutism.** http://www.estonica.org/et/Ajalugu/1710-1850_Balti_erikord/Valgustus_ja_valgustatud_absolutism/

Sama venekeelsena: <http://www.estonica.org/ru/История/1710->

[1850_гг_Остзейский_особый_порядок/Просвещение_и_просвещенный_абсолютизм/](http://www.estonica.org/ru/История/1710-1850_гг_Остзейский_особый_порядок/Просвещение_и_просвещенный_абсолютизм/)

Islam ja araabia maailm kesk- ja uusajal

Koostaja: Ege Lepa

Märksõnad

Araabia poolsaar enne islamit

Beduiinid ja fellahid. Araabia hõimude elulaad ja hõimud. Araabia poolsaare looduslik jaotus ja kaart. Al-Džazira mõiste. Hidžaz, Jeemen, Omaan, Bahrein. Meka ja Jathrib. Araablase religioon. Kuraišiidid. Kaubateed Lähis-Idas; Viirukitee.

Muhamed ja islami teke

Muhamedi päritolu, perekond ja elukäik. Ilmutused. Tegevus Mekas ja Medinas. Esimesed toetajad. Hidžra. Suhted Medina juutide hõimudega. Badri ja Uhudi lahingud. Muhamedi surm ja kalifaadi teke. Kalifaadi kasv ja islami leviku geograafia, olulisemad keskused.

Koraan ja islami õpetus

Koraani ilmutamine Muhamedile. Suurad. Hadithid. Al-Buhar. Šariaadi koolkonnad: Hanafi, Maliki, Šafi, Hanbali, Džafiri. Sunniidid ja šiiidid. Islami viis tugisammast: usutunnistus, palve, paast, almus, palveränd Mekasse. Perekondlikud tähtpäevad.

Neli esimest kaliifi ehk Rašidun-kaliifid (632-661)

Abu Bakr, Umar, Uthman, Ali. Khalid ibn al-Walid. Sunniitide ja šiiitide lahknemine. Nn peidetud imaam.

Umajjaadid ja Damaskuse kalifaat (661-750)

Muavija/Muawiya I. Karbala lahing 680. Kaljutoomkirik. Abd al-Malik. Poitiers lahing 732.

Abbasiidid ja Bagdadi kalifaat (750-1258)

Al-Mansur. Harun ar-Rašid. Klassikaline islami kultuur, Bagdad kui keskus. Sunnakogumike teke. Lääne teoste tõlkimine.

Islami areng piirkonniti

Islam Pürenee poolsaarel. Cordoba kalifaat. Granada ja Alhambra. Rekonkista. **Islam Egiptuses.** Fatimiidid (909-1171). Salah ad-Din, Hattini lahing 1187, ristisõjad 12.-13. sajandil. Aijubiidid (1169-

1490). Mamelukid (1250-1517). **Mongolite valitsusaeg**. Bagdadi vallutamine 1258. Timuri riik (1370-1405). Mogulid Indias (1526-1857). Babur. Šahh Džahan ja Mumtaz Mahal. **Islam ja türklased**. Seldžukid. Manzikerti lahing 1071. Tatarlaste riigid (Kaasan, Astrahan, Siber, Krimm). Osmanid. Mehmet II, Süleyman Tore. **Vahhabism Araabia poolsaarel**. Muhammad ibn Abd al-Wahhab. Saudide dünastia. Vahhabismi ideoloogia.

Araabia-islami kultuur, haridus ja teadus

Mošee ehitus ja toimimine. Muezzini, imaam, kaadi, mulla. Medrese. Araabia kirjakeel, käsikirjad. Teadusharud. Tuntumad islami haritlased. Ibn Sina. Ibn Khaldun. Al-Idrisi.

Igapäevaelu kalifaadis

Lihtrahva igapäevaelu. Linnad ja kaubandus. Karavanseraid. Keskused: Damaskus, Bagdad, Cordoba, Kairo. Põllumajandus. Olme. Ajaviited. Kalifaadi valitsemine Osmanite impeeriumis. Kaliif, vesiir, diivan, emiirid. Elu haaremis. Sultana, kadiinid, odaliskid. Topkapı palee. Serail.

Kirjandus

1. Croutier, Alev Lytle. **Haarem: looritagune maailm**. Tallinn: Eesti Raamat, 1994, lk 21, 24-29, 34-36.

Venekeelsena: Крутые, Алев Литлэ. Гарем: царство под чадрой. Москва: Крон-Пресс, 2000.

2. Dumortier, Brigitte; Rouvillois, Madeleine. **Religioonide atlas: uskumused, praktikad ja territooriumid**. Tallinn: Tänapäev, 2010, lk 51.

3. Gordon, Matthew S. **Islam**. Tallinn: Valgus, 2001, lk 53-61, 88-92.

4. Irmijajeva, Tatjana. **Islamimaailma ajalugu: vanadest araablastest Osmanite impeeriumi rajamiseni**. Tallinn: Avita, 2002, lk 14-17, 29-61, 68-75, 77-83.

Venekeelsena: Ирмияева, Татьяна. История мусульманского мира: От Халифата до Блистательной Порты. Челябинск: Урал LTD, 2000.

5. Kõiv, Mait; Läänemets, Märt; Mäll, Linnart; Peterson, Üllar. **Maailma ajalugu III, Islamimaailm. Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia maad. Ameerika muistsed tsivilisatsioonid. Aafrika rahvad ja riigid**. Tallinn: Koolibri, 2016, lk 22-91, 93-106, 108-109, 113-123, 125-152, 161-169.

6. Palamets, Hillar. **Bütsantsi ja Araabia kalifaadi kultuurist ja olustikust**. Tallinn: Valgus, 1991, lk 66-68, 74-78, 83-86, 89-94, 110-112, 115-133.

7. Kõiv, Mait; Kaljundi, Linda *et al.* **Üldajalugu gümnaasiumile**. Tallinn: Avita, 2015, lk 68-71, 96-101.

8. Hattstein, Markus; Deman, Li; Falkenberg, Birgit *et al.* **Maailmareligioonid**. Tallinn: Koolibri, 2007, lk 94-117.

- Barber, Nicola. **Vana-Araabia ja islamimaailm: igapäevaelu.** Tallinn: Koolibri, 2005. See ei kuulu kohustusliku kirjanduse hulka, ent sisaldab rohkelt illustratsioone ja aitab õpilasel paremini mõista teemat.